

23.

ONDŘEJE Z DUBÉ „PRÁVA ZEMSKÁ ČESKÁ“, Konec 14. století.

Mezi soukromými sepsáními platného obyčejového práva české šlechty z doby před husitským revolučním hnutím stojí nejvýše právní kniha Ondřeje z Dubé známá pod názvem „Právo zemské české“ nebo „Výklad na právo zemské české“. Jejím autorem byl příslušník panského stavu českého, člen významného velmožského rodu „z Dubé“, jménem Ondřej, který v letech pravděpodobně už 1355—1394 (1396?) zastával vysoký úřad nejvyššího sudí království Českého a v této funkci osvojil si dokonalou znalost obyčejů tvořících tehdy stále ještě hlavní složku šlechtického zemského práva českého i předpisů tyto obyčeje doplňujících. Ondřejovým předchůdcem v tomto úřadě byl patrně jeho otec téhož jména.

Ondřej z Dubé byl straníkem reformní karlovske skupiny mezi českou šlechtou, jejíž názory o silné vládě panovnické (viz o tom v úvodu k ukázkám z *Maiestas Carolina*, výše č. 18) také vliel do své právní příručky a zejména do spisku, označovaného někdy jako „Přípis Václavu IV.“ a jindy prostě jako „Paměť“, který v edicích tradičně už bývá spojován s hlavním dílem Ondřejovým a otiskován na jeho začátku jako předmluva či úvod o devíti člancích (v našem výboru jsou z něho vzaty články 1. a 3.; článkem 10. počíná vlastní spis „Práva“).

Kdežto „Paměť“ („Přípis“) vznikla snad už někdy v letech 1383—1384, byla vlastní právní kniha Ondřejova sepsána pravděpodobně v posledních letech 14. století, snad přímo v letech 1394—1396. Narůstající rozpory doby, v níž se stávají stále více znatelnějšími příznaky krise feudálního společenského řádu u nás, dají se sledovati i v této knize. Je to dáno zvláště tím, že autor v ní shrnuje své obsáhlé praktické znalosti z dlouholetého řízení hlavního soudu české šlechty, pražského zemského soudu, a že tradiční právní názory českého panstva je nucen neustále konfrontovati s proměnami, k nimž v posledních desetiletích 14. století v Čechách došlo.

Po stránce odborné je právní kniha Ondřejova dílem mimořádně vynikajícím. Dobře lze říci, že Ondřej z Dubé stal se touto svou prací skutečným prvním klasikem českého právníctví.

Spis Ondřejův stojí vysoko nad různými těmi sbírkami formulářů (vzorců, konceptů) právnických aktů, jak se vyskytovaly jako běžné kancelářské pomůcky v současné české právní praxi. Vysoko stojí i nad příručkou známou pod názvem „*Officium circa tabulas terrae*“, která měla sloužiti úředníkům i stranám v stále více se komplikující agendě českých desk zemských.

Je to přirozeně především vyspělá literární forma, kterou Ondřejova právní kniha vyniká nad ostatní současné právní příručky a pomůcky sepsané v českém jazyce. Je to dále jasný a přehledný systém, co příznivě odlišuje Ondřejovu knihu od jiných obsahově příbuzných prací, a to systém ne pouze v rámcovém uspořádání, nýbrž i uvnitř jednotlivých stl.

Hned na počátku překvapí čtenáře Ondřejova díla pokus o jakousi všeobecnou teorii českého práva, na němž je zvláště pozoruhodné, že Ondřej spojuje vznik a počátky českého práva stále ještě v duchu stararé národní tradice s pravěkými pohanskými českými knížaty, jmenovitě s legendárním Přemyslem. Význam toho je v tom, že Ondřej ani zdaleka nepodleh scholastické křesťanské teorii o původu práva a nijak se ani nesnažil této teorii se přizpůsobovat. Světský, dokonce předkřesťanský, původ práva v jeho době v Čechách platného, byl mu samozřejmostí.

V dalším je pozoruhodné, že Ondřej v první řadě věnuje pozornost pravidlům procesním, včetně exekuce. Je to charakteristická — a tradiční již, od Rožmberské knihy — metoda, s níž autoři českých právních knih přistupují k zpracování domácího práva. Zájem o formální právo daleko převažuje i u Ondřeje nad zájmem o právo materiální. Ale i tak obraz, který nám dílo Ondřejovo podává, představuje pronikavý pohled do českého práva doby těsně předhusitské vůbec, a to pohled tím cennější, že je provázen kritickými úvahami autora k soudobému právu státnímu, k funkci nejvyšších zemských úřadů i k jednotlivým právním předpisům a obyčejům.

Je plně pochopitelné, že kniha Ondřejova byla hojně opisována a že jí v české právní praxi u soudu zemského, dvorského i komorního a ovšem i u desk zemských bylo používáno až do doby Všehrdovy, tedy po dobu celého jednoho století. Po staletích pak stala se nám Ondřejova kniha bohatou studnicí poučení o historii českého práva a jednou z nejvzácnějších literárních památek českého středověku.

Z literatury:

František ČÁDA, České právo kolem r. 1400 a kniha Ondřeje z Dubé; Vědecká ročenka právnické fakulty Masarykovy university VI, 1927, str. 153—209. — Týž autor: Skladba českých právních knih z doby předhusitské, tamtéž VII., 1928, str. 158—186. — Václav HRUBÝ, Naše věda XIII, 1932, str. 56—63. — Fr. M. BARTOŠ, Na okraji životního díla Ondřeje z Dubé, Listy filologické, roč. 65, 1938, str. 193—200; týž autor, Věstník České akademie, 1944/2, str. 3—6. — A. S. MYLNIKOV, Istoričeskij pamjatnik slavjanskogo (češskogo) prava, Učenyje zapiski leningradskogo Universitěta, č. 151, 1933, str. 275—292. — Fr. ČÁDA, Nové rukopisy Ondřeje z Dubé, Časopis spol. přátel starožitností, roč. 50, 1952, str. 220. — Chrestomatija pamjatnikov feodal'nogo gosudarstva i prava stran Jevropy, pod red. V. M. KORECKÉHO, Moskva 1961, str. 871 a d.

Tuto se počínají

PRÁVA ZEMSKÁ

O póhoniech, žalobách i také o jiných rozličných příhodách.

Čti pilně!

1. Najosviecenějšímu kniežeti, pánu a pánu Václavovi, římskému vždy řieše rozmnožiteli a českému králi, mému králi milostivému a koruny české dědici přirozenému.

Já Ondřej starší z Dubé službu svú poníženú a hotovú ku poslušenství tvé velebnosti, pane a králi muoj milostivý, v tom jakožto tvój věrný, z tvé koruny české přirozenú věrú poddaný, k tvé cti a k tvému i všie země české počestnému i k obecnému dobrému psal sem pamět svú, jež jsem ot svých předkuov a od mnohých starých pánuov, ješto jsú české země právo milovali, a sám jsa mnoho let v úřadu sudieho najvyššieho za tvého otcě i za tebe, se naučil, vedl i držal s svými věrnými tovařiši i s jinými toho času úředníky najviece proto, aby ta ctná práva a zemský řád se mnú starším člověkem neminula. Neboť mním, že málo jest pánuov českých již pohřiechu, by pomněli, co jsú jich otcové za právo měli a nepomniec ani vědúc, vedú každý k své vuoli, své mysli i zámysli, v těch úřadiech nemilostivě groš dobývajíc mimo staré ustavenie; a skrzě to se koruna česká rytieřuov a panoši a nejviece na poslušenství, ty na svém panství, obec duchovných i světských na cti i na zboží, chudí sirotci na svém právu, právo české na svém zřiezení jsú velice obmeškáni. A na koho křik obecny než na tě? Na koho a k bohu žaloba než na tě? O kom zlá pamět než o tobě?

3. Čtyřieř jsú úředníci od tebe v zemském řádu ustaveni, ješto slovú najvyšší, neb jsú od tebe najvyššieho pána ustaveni k tvému a tvé koruny i všie české země ku pokojí i ku počestnému zvolení a jich úřadové jsú nadáni, aby v tom, což jim jest poručeno, tobě napřěd a potom chudému i bohatému pravdu činili. A což páni odsúdie neb což se lidé svolé dobrovolně, ta jim pamět poručena. Tu píší v knihy, ješto slovú dsky, skrzě své písareš. Ti páni od tebe úřady mají anebo přijímají a tobě přísahají, věrni býti tobě i všie české zemi. Od tebe čest mají a zboží, od tebe a od obce groš určený za svú práci. Třie z nich mají býti páni urození: purkrabie pražský, komorník najvyšší a sudí najvyšší. Ale čtvrtý, písar najvyšší, nemá býti pán urozený, ale člověk obecny, dobrý, zachovalý, a k tomu v tom dobře umělý. A což z těch který bráti má a kaký díel jest jich, to chci již tuto psáti.

*

10. Právo zemské české jest dávno nalezené, ještě od pohanství a najvíce od Přemysla oráče a od těch pánův, kteříž jsú té chvíle byli. A toho jest jistý důvod, neb mnoho obyčejův pohanských v něm jest držáno, jako očista železem horucím aneb uvržení na vodu. A ten obyčej stál bez přetrži až do ciesaře Karla a do kněze arcibiskupa Arnešta, prvního pražského. Ten jest ciesař s plnú radú arcibiskupa i všech pánův a zeman obyčej rušil, že jedno žaloby mají v sobě tři škody mieti a nic více a pohnaný jmá samú přísahu odbýti pívoda, ale ještě to drží úřad se zmatkem. Ta přísaha má býti podlé řádu a způsoby žalob, jakž se dole píše.

11. To zemské právo tak, jakž jest pod českú korunú, na tré se dělí: jedno jest, ješto upříemo na královu stolicí hledí, jímžto jest král od pánův z dávna nadán ku polepšení jeho dostojeustvie. To jest súd dvorský, ješto také své úředníky i dsky má, o němž tuto psáti nechci, neb o to nejsem tázán; a ten úřad se dělí od zemského svobodného sídu, neb jinak k tomu lidí pohonie a jinak k svobodnému, i jiní jsú obyčejí. Panským také povolením města, klášteri i rozliční služebníci jsú rozličně od sídu zemského vyňati, o němž ovšem tuto mlčím. Druhé právo jest duchovnie, v němž způsob právy duchovními pod mocí arcibiskupovú jde, o němž tuto také mlčeti chci.

12. Ale o třetíem, točíž o zemském právu svobodném, tuto chci psáti, že jest to právo v svém ustavení tak bylo i má býti svobodně, že ižádný člověk, počnúc od krále až do tkáčete, kromě napřed psaných nemohl se tohoto práva vydržeti nebo zniknutí pro ižádnú věc a najvíce o dědinu svobodnú každý mohl připraven býti právem před pány a na jich sídu a nálezu dosti jmieti, tolik jedno vyjmúce svobodství královo; a to svobodství úřad pražský vplně vie, v čem a kterak má právo veda králi o kom uvěřiti. A proto slove svobodné, neb ty časy dřevnie nález panský moc jměl proti člověku každému a byl držán a ktož proti práva obyčejí odbíjejí nebo othánie právo, jco učinil, toho sú páni mstili velmi skutečně. Ale tyto časy mstie jedno řečí a skutci sú mrtví. Dřevnie časy, ktož před úřadem slovem neb řečí zavinil, ihned u věži vsazen byl; a ktož svú braň obnažil, ruka jemu byla uřata; a ktož ranil neb skutkem udeřil, hlava jemu na prahu, kdež právo bylo, ihned sřata. A to ten dobrý cisař Karel své časy věrně do smrti vedl. Proto bylo právo svobodné, neb jeho ruka svobodná bránila; ale iž jest robotné, neb právo vedúc a náklady činiec, pomoci a obrany ot práva nemají. Buď toho Bohu žel a dobrým lidem!

13. Na tom také právo svobodném o každú věc, buď o dědinu, o dluh, o škodu, nepřiežň, mord, násilé, podávenie, únos neb očkoli, každý člověk jmá dosti jmieti, jiných všech věcí neb pomst nechaje pod pokutú cti, viery a vyhnánie z země za zhůbci a zloděje zemského a pod ztracením svého statku všeho i nápadu, (jakožto panský obecný nález svědčí a ve dskách zemských popsán jest). Ale pohřiechu iž mnozí práva nechavše jinak svú vóli vedú. A proč to? Jedno, že vina pomsty nejma a kdež vina lehce sejde, tuť ráda vuole zlá panuje, nad níž by vždy pomsta měla býti.

15. Jsú rozliční pónonové: někteří z dědin dědictkých, druží z zástavných nebo z věn, jiní z rozličných násilí, jakožto z mordu, z výboje, z podávenie panenského neb vdovieho, z únosu, z zlata ukradenie, z kobylého pole, z velikého dluhu nebo základu i z jiných věcí, jenžto jdú k dědictví neb poslúpenství. A ti všickni pónoni jdú trojím pónonem, ale jinak a jinak, jakož dole psáno bude, kromě žen vdov, jímžto právo z milosti panské jest dáno, aby jedniem pónonem z své zástavy věnné mohly pohniti k svým dskám, ač ve dskách mají. Pakli jměly s stúpením před lidmi svatebními, tehda také musie trojím pónonem pohniti. Neb opět, ač by stav svúj proměnila vdova která a muží vložila ve dsky, tehda musí muž pohniti pónonem trojím. A ten každý trój pónon nejma potřeby, by byl osvědčován sudiemu neb komorník druhu, neb jiného svědectvie potřeby. A kterak se ti třie pónonové mají konati, to starosta ko-

morničí jmá věděti, v kterých nedělách neb k kterým rokóm; toho sě jedno vystřieci, aby izádný z těch tří póhonóv póhon nejměl méně k svědčení dvú nedělí a výše šesti. A tak ot suchých dní do suchých dní úplně mají třie zběhnúti póhonové a pak kterak který jde neb jíti má póhon, slyš dole.

*

58. Práva staná rozličně sě stávají, někdy proto, že u primy nestane, ani sě nemočen, ani jinak ohradí, jakž jest právo. Proto strana druhá památné dá a on hned ztratí svú při, ktož sě toho dopustí; a menší úředníci mohú za právo dáti, buď oč koli málo neb mnoho. A též když přísahá na kříži v kaple a neprojde, tůž úředníci moc mají a ta moc jest jim dávno od pánóv dána, neb přísaha sama zproští neb ztratiti dá. A také ač kto stoje u primy, i sě zle opovie, ztratí svú při a o to jesti dosti panských nálezóv. A též ač svědky vede a jich neopovie jménem, odkud a proti komu. Tak u primy bývá právo stané.

63. Pak úmluva po staném právu jest ot póvoda napomanutie pohnaného, ješto jest ztratil, neb řádem súdným aneb podvolením. A ta úmluva prvé jíti nemá než po dvú nedělí po staném právé najméně. Pakli dále póvod nechá, to jest jeho vuole a jeho právu neškodí do tří let a osmnádeste neděl, leč by smrt pohnaného neb póvoda zašla. Pakli má býti úmluva po podvolením neb po trhu, nemá býti prvé, než když ta příčina přijde, pro nižto věsti musí a svým dskám dosti učiniti; a v té nesnadně člověk zmate, leč ji prvé dá, nežli má býti, jakž vdole poviem o těch všech zmatcích.

64. Po dvú nedělí po té úmluvě pak móže jiný úd práva býti, to jest zvod. A ten zvod je rozličný podlé rozličných póhoniích a práv staných. Také jsú zvodové jedni, ješto upřiemo jdú na komorníka a druzí jsú, ješto jdú na sudieho a na písaře, a třetí jsú, ješto jdú na ně na všeckny tři společně; a to chci hned psáti, jakž sem naučen.

65. Zvodové, ješto na komorníka jdú, jsú ti obecně, ješto k dědictví jdú a v nich potom odkládanie třeba nenie, neb komorník jest pán dědický, od něhož právem dobuda, každý dědictvie má jmiati a jsú ty věci tyto: póhon o dědiny každý naň slušie; zvod o přihlavní naň slušie, neb hned po zvodu ten dlužník a morděř má z svého dědictvie vyveden býti a póvod uveden; z kobylého pole jeho zvod a tak o jiných všech věciích, kteréž jdú k dědictví. A to lépe poviem vdole, kdež o odhádání psáti budu.

66. Pak zvodové, ješto slušějí na sudieho a na písaře, jsú všickni jini; o škody, o dluhy, o zástavy, buďte věnné neb kteréž koli, o základy.

67. Pak zvodové, ješto na všecky slušějí, jsú jedno o nezpravu. Ty zvody všickni třie dělě. Ale to jest tepruv přišlo za Kaplé ě, písař zemského, jakož ve dskách stojí. Ale dřiev jest bylo, jakž dsky svědčie, že má vedeno býti pro nezpravu, jako v staném právé, třetinú výš peněz trhových a potom othádanie slušie. Takž by neměli jedno dva, sudí a písař, neb skutci úředníci mezi nimi mají sě vždy měniti pro úklady zlých, aby k jednoho ztrátě viec svědkóv bylo a pravda aby světle šla k obecnství všech.

68. Potom pak jest jiný úd neb článek práva, ješto slove panování neb bránie a to slove jedniem kusem panování po staných práviích a druhým kusem bránie po zápisném právé, neb sě praví v zápisích takto: aby mohl bráti s jedniem komorníkem neb sě uvázati v dědiny etc., jakž zápis svědčí. A to panování někdy bývá bez škody, někdy se škodú.

69. Bez škody bývá, když kto má právo stané a vzvedené ze škod neb z jiné zástavy, po němž zvodu bráti by nejměl než jedno v úrocích, ač zvod bude po svatém

Havle neb po svatém Jiří. Již by tehdy bráti nemohl, leč by úrok přišel a tak by toho čakati musil. Ale chce-li sobě své právo dovésti pro smrt, tehda musí na svůj náklad a na svú škodu bez škody strany, komorníka vezma, opanovati, aby své právo dokonál, neb již potom na děti dědi.

70. A proto věz, když koli kto právo ustojie na kom, bude na jeho dědiny zveden ze škod, z věnné zástavy, z dluhu, z záklađu, a neopanuje, i umřěl, tehdy věz, žeť s ním to právo umřě, ač by při právu i poručníky měl. Pakliž opanuje jedno jednú, tak to právo již dědi jakožto vplně dovedené a buďto oč koli kromě dědin, na něž, když se zvod stane komorníkem, již dále třeba není, ač druzí berú o panování. Ale to sě děje pro odstrk odporníkův.

71. Také v tom panování, ktož je činí, má sě pilně chovati, aby jinde nebral ani panoval, jedno tudiež, na něžto sě zvod stal; a to z práva přimyšleného nedávno. Vždy pówod má s sebu mieti komorníka a posla purkrabie pražského, takže v každém zájmu mají tři býti najméně: pówod, komorník a posel purkrabin a převyšší-li viece, tvá škoda, ale ne pohnaného, leč by byl otbojník, ten buď súzen mimo právo, neb jest nepřitel práva.

72. Pakli bude panování s škodú neb podlé zápisu, pówod s komorníkem a poslem purkrabie pražského má toliko vzieti, jakž by úrok na právo stané stačil a třětinu výš pro náklad. A jestli ze škod, ale k úřadu tolikéž; a to má tolikrát učiniti, kolikrát toho třeba bude, tak vždy, že by každý, ten kto chce panovati a své právo opravití, dotaz úřadný jměl a s jich radú učinil; a nezavede sě snadně v nic nepodobné.

73. Ta panování z práva mají tráti do léta póldruhého, aby třikrát bráno bylo, a potom má pak othádanie přijíti, ješto starým právem slove vděděníe. Ale buď panováno třikrát neb nebud, když jedno jednú jest panováno a léta póldruhého s prvním panováním mine, mož othádáno býti ku pravému dědictví, aby ktož právem obdržal a zástavu má, již dědicem byl. Ale k tomu jeho právo nepudí, móže nechati othádanie, dokud chce, jedno když let zemských nepropustí a proto o tom odhádání, když jest úd a článek konečný práva, chci tuto psáti.

74. To odhádanie z práva neslušie na ižádného úředníka, což úřadu dotýče, jedno na komorníka, jenž jest zámek všeho práva. Neb othádanie všecka práva závierá a protož jest rozličné pro rozličné příčiny, neb to z předních věcí dobrě je známo, když všeho práva jest zámek a práv jest mnoho a rozličných. Tehda ta práva v řádu jich rozličně ten zámek zaviera jinak o dědiny, jinak o škody, jinak o dluh, jinak o zástavu, vynmúc věnnú neb ta v svém běze ostává, jinak o základ a jinak pro opuštění úrokův, k němž ke všem věcem krátce psáti chci, tehda vždy pro rozličnost práv rozlično jest odhádanie.

75. K nimž ke všem věcím takto pravím: že ten komorník svým mlazším druhým dađa rok stranám na dědinu najméně dvě neděli napřed před tím odhádáním, vezma z desk výpis vjeda na dědinu a jestli třeba, káže měřiče dobytí, a súsědy svolaje o každú věc tu rozličnost lehce rozdělě podlé výpisu z desk. Plat každý ve všech krajích kopu platu po desěti kopách polože, stavenie, tvrze podlé rady súsědské a svého tovaryše i podlé svého svědomie, a lán dědiny, také sady, chmelnice, vinice, řeky, potoky, mlýny i jinú rozličnú vuoli a panství, a tak s tím jíti, aby obmeškání nebo netbáníe žádného v tom nebylo. A v té každé rozdvoji výpis z desk tě zpraví, neb tím jsa zpraven, ani nač zvod, ani v čem zvod, ani co ku pówodu, ani co k úřadu vplně zvěda omeškán nebudeš.

76. Potom pak po odhádání, jenž zámek jest práva, ještě bývá opanování ve dvú neděli pro odporníky. Byl-li by kto, ješto by snad právo k dědinám maje, o pó-

honu, o staném právu, o zvodu, o panovaniích nevěděl a již vidí skutek netajný, othádanie zjevné, ještě dvě neděli měj k otpořě. A té požiti má, ač ukáže. Pakli by již zameškal, nemá viec k otpoře dopuštěn býti, než pónon znova jemu nemá bráněn býti.

*

88. Může otec synóm dáti diel, když chce, než přátely po meči k tomu přijma, a dlužen jest jim dáti všeho statku, buď poslúpný nebo přidobytý, pravý diel, buď na čemž buď, kromě seděnie, má napřěd do života věno ženy své, rúcho ložnie a klenoty, což po ženě vzal a to vše zachovalé, což po jeho smrti ostane, má v rozdiel jíti.

89. Syn také na otci může dielu dobytí těch věcí, jakož napřěd píši. A všěcky věci otce při tom ostavié, jakž se napřěd praví.

90. Když syn otcě neb bratr bratra zabie neb hanebně ochromí, podlé starého práva mimo jiné viny svůj diel k jiným bratří neb sestrám ztratí a nebude-li žádného, ale na krále spadne, a přěsto na panském nálezu ostane.

91. Kdež panna se vdá bez otcovy vôle neb po otci bez bratrovy vôle neb poručníkov, má své věno ztratiti právem starým.

92. Když která žena ovdovie a chce na svém stolci vdoviem seděti buď s dětmi nebo bez dětí, má svého věna poživati, dokadž svého stavu vdovieho nepromění, má svého mocně poživati podlé svých desk kromě berně obecné zemské, jenž na dědice slušie. A to tak mluvím, nenie-li řádných výmluv ve dskách v tom věně. Pakli jest co vymluveno a ve dskách výmluva stojí, to má tak držáno býti, jako dsky svědčie.

93. Čím vdova svůj stav vdoví promění? Najprvé, když se za jiného vdá mužě; druhé, když své věno v jinú ruku trhem zapíše dskami neb jinak kterakž koli zavadí, již svůj stav proměnila a dlužna jest své penieze věnné od dědice vzieti, ktož právo k dědinám má, a jemu jeho dědin sstúpí.

94. V tom sstúpení mimo penieze co má vzieti, když jí dsky jiného nesvědčie, než jedno penieze? Má vzieti penieze, své rúcho chodicie i ložnie, na kterémž s svým mužem léhala a sedala a klenoty své, kterěz přinesla aneb muž jí dal, obilé, kterěz ssuté k svému pokrmu chovala, ale což v zemi neb jiného nábytká, což jie dsky nesvědčie, toho má otjítí. Dluhóv mužových platiti nemá, než kterěz se zdlužila v svém vdovství, ty plať. Pakli je co nábytku neb jiných věcí dsky svědčie, to má zdvihnutí podlé desk položenie; v těch věcěch má se spraviti dskami svými.

95. Také podlé starého práva vdova svůj stav promění, když po smrti muže svého po roce dietě má, zjevně jest, že svého stavu počestného nezachovala a dále také nenie hodna toho svobodství, co jest právo staré a páni dobře k jejemu polepšení ustanovili.

96. Po smrti vdovy každé, kteráž svého práva věnného jinému dskami nezavadí, kterakž koli, právo jejie na krále spadá, ale chlebí-li s dětmi, zlé i dobré s nimi trpieci, jejie věno na děti spadá. A bude-li třeba o jejie bydlo s dětmi, má k ukázání dosti býti na pánu popravci najbližšiem, v jehož je kraji; jemuž v tom má věreno býti na jeho přísahu bez jiného ukázanie.

*

101. Každý komorník pražský má jmieti tento řád, když pohní: má k dvoru, k hradu neb k seděni přijda, ssiesti s koně a braň otložití větši a s hólku do dvora; na tvrz neb do seděnie jíti a tak sám neb s tovaříšem v dalších krajích pohnati a ohledati, ač odpora jest, jestli tu žena, jehož pohní, či nenie. A pečť úřední mieti, ač ji chtieti bude pohnaný viděti neb jeho posel. A pak do prvnieho města králova jieti a konšelóm osvědčiti, koho od koho a který den pohnal. A bude-li na svědčeni

kterú věcí z dřevních se kto bráníti a on z toho nevynde, vie úřad pomstu starú, která se má státi. Také kdež by pohnil a pečeti nejměl, mohl by svázán býti bez prodaje, neb by ukázati nemohl, by byl komorník.

*

106. Páni nalezli, aby voláno bylo ve všech městech, v krajinách, aby všichni, ktož jsú přirození zemané české země, byli všichni v zemi, ktož slúžie proti koruně české, o Svátosti přede pány. A viece aby ižádný neslúžil ke škodě proti této zemi a koruně, ani jie viece hubil. Pakli by ktož kolivěk nepřijeli k tomu času neb ji dále hubili aneb proti niej slúžili, tehdy by ztratil své dědictvie i všecken svůj nápad, kterýž by kolivěk v české koruně jměl buď u otce, u bratří, u strýcív po-dskách nebo kterak kolivěk. A ty dědiny i nápady má král dáti a obrátiti podlé panské rady jakožto otsúzené na zemské dobré. Pakli by vždy slúžili proti koruně anebo koruně škodili přes ten čas, tehdy každý otsúzen jest práva všeho cti jako psanec za zemského škódcí a zloděje.

Stal se léta po narození syna božieho mccciii v suché dni v sobotu u postě.

*

112. Páni nalezli obecne a Oldřich z Hradce panský potaz vynesl: jestliže by kto druhého nařekl chlapstvem a řekl jemu „chlape“ a on se z toho vyvedl před hofmistrem neb před maršálkem, neb ač by se kto podvolili před purkrabí pražským řádem, jakž země za právo jmá, tehda když se vyvede, tu ihned před hofmistrem neb maršálkem neb pukrabí pražským má jemu říci: „žes selhal“, a ten jemu má toho smlčeti. A což by na to naložil vyvodě se z těch škod, může jeho pohniti před pány a před úředníky. Pakli by neměl na dědinách, tehda hofmistr neb maršálek neb purkrabie pražský má jej staviti a jej držeti a věziti, až se tomu dosti stane za jeho škody podlé nálezu a kázanie hofmistra neb maršálka neb purkrabie pražského.

Stalo se léta syna božieho po narození po čtrnádsti stech desátého ve čtvrtek po světiem Jeronýmě.

*

120. A dále pak ten komorník starý, ješto komorníky rozdává, ten jmá na nájme komorníky dva neb tři a tomu najvyššiemu komorníku platí veliký plat z toho, jenž se proto žádný sirotek, žádná vdova, ani chudý žádný nemož se svého práva dopohniti, ani dověsti, neb vezmú s něho, což chtie, kop několiko, a to musí dáti neb pónonu nechati. A proto ten komorník úřad najímá, aby ot jiných komorníkův, jenž na nájme má, veliký groš zdvihl. A oni nájemníci komorníkové tady chudým lidem velikú záдав činie, berúc hrubě s lidí. Protož nemá to býti, by úřady najímali. Ale mají všichni komorníkové státi, aby se potřeba chudému i bohatému stala neb dála. A to mají právo bráti, jakož to od stara dávna a nic viece. A protože tak najímají, jest zemi hrozná závada a škoda.

134. Také páni pravie, že jsú svobodní páni, že mohú z svých nálezův stalých a v zemské dsky zapsalých, mohú jich přičiniti i ujeti jakožto svobodní páni. A také tak pravie, že nemají psaných práv jmieti, aby se nezpravovali lidé po jich nálezích. Než dnes jednomu podlé líčenie jeho přě k zisku naleznú jemu a o túž při jinému, ktož svú při a nerozomnějě povie a ne tak řádně podlé řeči líčenie své, za ztracenu jemu naleznú.

*

151. Pak otpora všem jest obecná obrana proti každému právu, kdež může ukázána býti, ale ne vždy má ani každému dopuštěna býti, neb za času, doňavadž jest čas otpierati.

Čas otpierati jest do panského otsúzenie tomu, kohož súde; potom k odpoře nepřijde.

Čas otpierati svých dědin jest, doňavadž škody nevezme braním ot úřada.

Čas otpierati proti právu, doňavadž se othádanie nestane dědinné a dvě neděli potom.

Čas otpierati vdovám, doňavadž léta vdovie po smrti mužov neprojdú, to jest tři léta a osmnádsté neděl.

Čas sirotkóm otpierati, doňavadž léta sirotčie neprojdú, táž jako napřěd.

A tak každému člověku otpierati čas ten zemský tři léta a osmnádsté neděl, ale ne všem jich otpory jdú. Těm, kdož jsú otsúzeni pány, nejdú, buďto pro kteréž kolivěk věc, pro odúmřf neb pro jiné právo. Ale jsú-li jiní, ne ti, ješto jsú otsúzeni, ješto mají právo k těm dědinám, kteréž jsú pro jiné otsúzeni, jedno nemeškejte svých časuov, co právo ukazuje, mají slyšáni býti, tak v zemském súde jako v dvorském, kterak otpory kladú.

*

152. A takto má otpora kladena býti etc.: „Já Beneš neb Václav z Příbramě etc. otpierám dědin svých i nábytkov v Bahně, dvora poplužního se všemi nábytky i všech dvorov kmetových, což tu mám proti tomuto zápisu neb stanému právu neb proti trhu, ješto Petr z Skal zapsal nebo právo ztratil aneb prodal. A pravím, že k těm dědinám i nábytkóm lepší právo mám nežli kto jiný. A to chci ukázati dskami zemskými na prvnie suché dny, když dsky budú otevřeny.

A jestliže ukáže, má toho požití, jakž úřad uloží. Pakli neukáže, tehda jest se sám otsúdil. Nemá také žádný otpory klásti, než ten, ktož móż popřieti a v rok vniknutí, neb jemu o právo běží.

Ukázky jsou vybrány z edice Františka ČÁDY, Nejvyššího sudího království Českého Ondřeje z Dubé Práva zemská česká, Historický archiv I. třídy České akademie věd a umění, č. 48, Praha 1930. — Důležité poznámky k této edici učinil Václav HRUBÝ v časopise „Naše věda“ XIII, 1932, str. 56—63.